

Леонід Чупрій,
доктор політичних наук, професор,
старший науковий співробітник НДЦ
«Інститут соціально-правових та політичних досліджень імені О. Яременка»
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін,
Державний податковий університет
ORCID: 0000-0002-4965-2750, email: chupriy2006@ukr.net

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті аналізуються ключові нормативно-правові акти, спрямовані на забезпечення національно-патріотичного виховання населення України. Зазначається, що основою національно-патріотичного виховання є ідея зміцнення української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства, разом із необхідністю формування патріотизму та утвердження національних цінностей. Акцентується увага на тому, що однією з головних умов перемоги над мілітарно сильнішим імперіалістичним ворогом є стійке усвідомлення громадянином України своєї приналежності до української нації, наявності стійкого україноцентричного світогляду та високий рівень патріотизму. Відтак саме патріотизм є сьогодні одним із головних чинників забезпечення національної безпеки, оскільки українці-патріоти гідно захищають суверенітет і територіальну цілісність нашої країни, виганяючи російського агресора з тимчасово окупованих територій. Вказується, що одним із ключових нормативно-правових актів у цій галузі є Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», який сприяє формуванню громадянами країни національної та громадянської ідентичності, що є важливою передумовою для існування та процвітання Української держави. У Законі було здійснено визначення ключових засад, стандартів, мети, завдань, пріоритетів державної політики, спрямованої на формування української національної та громадянської ідентичності. Також виділено такі складові цієї державної політики як національно-патріотичного виховання, військово-патріотичного виховання та громадянська освіта. Підкреслено, що формування та закріплення в суспільстві патріотичної свідомості, поваги до державних символів і національних цінностей України є серед ключових завдань законодавства в цій галузі.

Ключові слова: нормативно-правове забезпечення, національно патріотичне виховання, ідентичність, обороноздатність, національна безпека.

Вступ. Україна сьогодні переживає складні часи у розвитку, відбиваючи російську агресію. У відповідь на військове вторгнення ми спостерігаємо неймовірний сплеск консолідації українського суспільства. Така консолідація довкола захисту національних інтересів є результатом виведення на передній план у свідомості громадян (для багатьох ніколи не усвідомлюваних раніше) орієнтацій на цінність та важливість для них власної держави, національної ідентичності, мови, культури тощо. Такі установки дедалі ширше та інтенсивніше проявляються у наших співвітчизників.

Про це зокрема можуть свідчити також і результати окремих опитувань громадської думки в Україні після 10 місяців війни (*Громадська думка в Україні*, 2022), де респонденти, відповідаючи на запитання: «Ким Ви себе перш за все вважаєте?», переважно обирали такі ключові позиції як «громадянином України» – 79,7% (для порівняння 62,6% у листопаді 2021 року), «мешканцем села, району чи міста, в якому Ви мешкаєте» – 7,9% (на противагу 20,8% у 2021 році), «представником свого етносу, нації» – 3,9% (2,7% у 2021 році). Як бачимо, громадянська та національна ідентичності зміцнюють свої позиції, тоді як регіональна поступово послаблюється. Проте потрібно продовжувати роботу в цьому напрямку й системно працювати над зміцненням громадянської та національної ідентичностей. Надзвичайно важливо також забезпечувати її збереження і після перемоги України у цій визвольній для нашої країни війні, оскільки консолідацію суспільства ми розуміємо не лише як згуртування навколо спільної, єдиної мети, а й навколо спільних національних цінностей (Гай-Нижник, Чупрій, 2014, с. 466).

У цих умовах вкотре набуває важливості та необхідності національно-патріотичне виховання, в основі здійснення якого є ідея зміцнення української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства, разом із необхідністю формування патріотизму та утвердження національних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя для осмислення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері національно-патріотичного виховання заклали дослідження таких вчених, як Е. Афонін, Є. Бородін, М. Головатий, Ю. Куц, Ю. Сурмін та ін. Як складова національної безпеки національно-патріотичне виховання досліджують А. Королюк, О. Королюк, з точки зору правових аспектів – І. Юрій. Зарубіжний досвід національно-патріотичної підготовки вивчали такі дослідники як І. Джурі, В. Уткін, М. Герасименко, А. Гангал, С. Стукан, Н. Агаєв, О. Кокун, І. Пішко, В. Ананьїн, В. Горлинський, О. Пучков, В. Романенко, Н. Лозінська та інші.

Метою статті є аналіз нормативно-правового забезпечення національно-патріотичного виховання як чинника національної безпеки.

Методи дослідження. При здійсненні дослідження використовувалися загальнонаукові, філософські та спеціальні методи пізнання соціально-політичних явищ, зокрема загальні методи аналізу і синтезу, порівняння, абстрагування, соціологічний метод, системна методологія. Використовувався міждисциплінарний підхід, оскільки дослідження здійснювалося на межі політології та юриспруденції. Здійснено ґрунтовний аналіз нормативно-правової бази забезпечення національно-патріотичного виховання населення України.

Результати та дискусії. Однією з головних умов перемоги над мілітарно сильнішим імперіалістичним ворогом є стійке усвідомлення громадянином України своєї приналежності до української нації, наявність стійкого україноцентричного світогляду та високий рівень патріотизму. Саме патріотизм є сьогодні одним із головних чинників забезпечення національної безпеки, оскільки українці-патріоти гідно захищають суверенітет і територіальну цілісність нашої країни, виганяючи російського агресора з тимчасово окупованих територій.

Аналізуючи нормативно-правове забезпечення національно-патріотичного виховання, слід виокремити цілий ряд відповідних документів, зокрема: Закон України «Про національну безпеку», Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, Закон України «Про оборону України», Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про запровадження національної системи стійкості», Наказ ГШ ЗСУ № 108 від 28 березня 2017 р. «Про затвердження Інструкції з організації національно-патріотичної підготовки у Збройних силах України»; Наказ ГШ ЗСУ № 445 від 3 листопада 2016 р. «Про затвердження програми військово-патріотичного виховання у Збройних силах України на 2016–2020 роки та перспективного плану реалізації Програми військового виховання у Збройних силах України на 2016–2020 роки»; Наказ Генерального штабу Збройних Сил України 08 лютого 2016 року № 51 «Про Головне управління морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України», Постанова Верховної Ради України № 373-VIII від 12 травня 2015 р. «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді»; Розпорядження Кабінету Міністрів України № 998 від 23 вересня 2015 р. «Про заходи з увічнення пам'яті захисників України на період до 2020 року»; Указ Президента України від 18 травня 2019 р. № 286/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2020–2025 роки» (Сидоренко, 2023).

Проаналізуємо зміст ключових законів. Зокрема у Законі України «Про національну безпеку України» дається чітке визначення, що таке воєнна безпека: «це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, незалежності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз» (Закон України Про національну безпеку України, 2018). Також в ньому зазначено, що

серед основних національних інтересів України належать державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, невтручання у внутрішні справи України, сталий розвиток національної економіки, громадянське суспільство і держава, що сприяють підвищенню рівня та якості життя населення (частина третя статті 3).

У Стратегії національної безпеки України (*Про Стратегію національної безпеки України*, 2020) вказано на важливість реформування сектору безпеки і оборони серед ключових пунктів якого акцентовано увагу на:

- модернізації системи мобілізаційної підготовки та мобілізації, а також допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання молоді;
- створення належних правових, соціальних, матеріальних, психологічних та інших умов служби;
- забезпечення новими, зокрема високотехнологічними, зразками озброєння і військової техніки;
- активне посилення взаємодії усіх органів сектору безпеки і оборони для виконання спільних завдань;
- ефективного впровадження державної політики забезпечення гендерної рівності, рівних прав і можливостей жінок і чоловіків.

У Стратегії воєнної безпеки ключова увага звертається на ефективний менеджмент у сфері оборони, заснований на засадах демократичного цивільного контролю, інших євроатлантичних принципах і стандартах, інноваційних рішеннях та сучасних бізнес-практиках, програмно-проектному управлінні оборонними ресурсами, удосконаленні процесів визначення та задоволення потреб оборони України (*Про Стратегію воєнної безпеки України*, 2021).

У Законі України «Про оборону України» акцентується увага на тому що одними із ключових завдань для збільшення обороноздатності держави є: військово-патріотичне виховання громадян України, підготовка молоді до служби в Збройних Силах України, забезпечення престижу військової служби (*Закон України «Про оборону України»*, 1992).

У рішенні Ради національної безпеки і оборони України «Про запровадження національної системи стійкості» вказується на важливість удосконалення процедур кризового менеджменту, зокрема, впровадження універсальних алгоритмів узгоджених дій щодо реагування на загрози, надзвичайні та кризові ситуації на різних етапах їх розвитку; впровадження спеціальних навчальних програм і курсів підвищення кваліфікації для державних службовців та особового складу Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів з питань забезпечення національної стійкості та підвищення рівня патріотизму (*Про запровадження національної системи стійкості*, 2021).

Закон України «Про освіту» визначає, що серед ключових засад державної політики у сфері освіти є виховання патріотизму, поваги до культури та національних цінностей українського народу, його історичної спадщини, надбань і традицій, формування громадянської культури та культури демократії, пропаганда демократичних цінностей тощо. Закон вимагає від освітньо-педагогічних працівників а також від батьків здобувачів освіти особистим прикладом формувати повагу до суспільної моралі та цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працьовитості (стаття 3) (*Закон України «Про освіту»*, 2017).

Закон України «Про вищу освіту» визначає формування особистості як одне з основних завдань вищої освіти шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження у здобувачів вищої освіти моральних цінностей, громадянської активності.

У грудні 2023 року у другому читанні був прийнятий Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», що було дуже важливим кроком для підвищення ефективності національно-патріотичного виховання в контексті його законодавчого забезпечення (*Закон України «Про основні засади державної політики у сфері*, 2023). Цей закон є актуальним оскільки сприяє

формуванню громадянами країни національної та громадянської ідентичності, що є важливою передумовою для існування та процвітання Української держави. Це починається з того, що кожен громадянин відчуває зв'язок і належність до українського народу. Таке відчуття належності, визначене мовою, традиціями та цінностями, прямо впливає на життя кожної особи та соціальної групи. Група індивідів, які проявляють таку самовизначеність, є фундаментом для формування потужного громадянського суспільства, міцної нації та сильної держави.

Особливо важливим це питання стає в контексті забезпечення національної безпеки та зміцнення обороноздатності, оскільки утвердження української національної та громадянської ідентичності громадян є однією з ключових внутрішніх і зовнішніх складових безпеки держави. Слід зазначити, що сьогодні питання утвердження громадянської ідентичності недостатньо уважно розглядаються в різних сферах суспільного життя та в різних соціальних інститутах, і це зумовлено, по-перше, відсутністю належної нормативної бази.

Довгий час питання утвердження української національної та громадянської ідентичності, національно-патріотичного виховання, військово-патріотичного виховання та громадянської освіти було лише частково регульоване законодавством України. Тому для посилення єдності та консолідації української нації потрібно було покращити законодавче забезпечення національно-патріотичного виховання з врахуванням норм діючої Конституції України.

Так, відповідно до Конституції України, держава прагне до консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури (стаття 11). Також, Україна забезпечує задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави (стаття 12).

Потрібно врахувати також норми та принципи Міжнародних пактів про економічні, соціальні і культурні права 1966 року та про громадянські і політичні права 1966 року, Віденської декларації і Програми дій ООН 1993 року, що підтверджують право всіх народів на самовизначення. Згідно з цим правом, народи мають вільну можливість встановлювати свій політичний статус і забезпечувати свій економічний, соціальний і культурний розвиток.

Протягом років незалежності України питання утвердження української національної та громадянської ідентичності в законодавстві, що регулює відносини у різних сферах суспільного життя, розглядалося розрізнено та фрагментарно. Однак після 2022 року, коли Україна стала жертвою військової агресії та окупації з боку Російської Федерації, стало очевидним, що потрібне системне врегулювання цих питань, адже недостатньо ефективне законодавче регулювання не відповідало вимогам часу.

З урахуванням цих принципів і норм було здійснено комплексне законодавче регулювання для визначення мети, завдань, принципів, напрямів політики щодо утвердження громадянської ідентичності, військово-патріотичного та національного виховання, формування громадянської освіти. Були визначені особливості формування та реалізації цих заходів, гарантії участі населення України, державних і недержавних організацій, встановлені функції та повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування в цій сфері.

Аналізуючи мету відповідного закону, слід зазначити, що він спрямований на визначення основних засад державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності як однієї зі складових національної безпеки України. Його ціль полягає в досягненні національної єдності та консолідації суспільства шляхом подолання об'єктивних і штучно створених суперечностей соціокультурного та регіонального характеру шляхом неухильного дотримання конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина.

Передбачено такі основні положення:

1. Визначення понять та категорій, таких як «українська національна ідентичність», «громадянська ідентичність», «військово-патріотичне виховання», «громадянсько-

патріотичне виховання», «громадянська освіта», «громадянські компетентності» та інших, що уточнюють і розкривають сутність політики утвердження загальноукраїнської ідентичності.

2. Визначення ключових засад, стандартів, мети, завдань, пріоритетів і державної політики, спрямованої на формування української національної та громадянської ідентичності.

3. Встановлення національно-патріотичного виховання, військово-патріотичного виховання та громадянської освіти як складових державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності.

Закон також має на меті систематизацію та уточнення положення щодо формування та утвердження ідентичності громадян, що сприятиме національній єдності та консолідації українського суспільства.

Для реалізації норм Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» було розроблено і затверджено Стратегію утвердження української національної та громадянської ідентичності.

Метою Стратегії є формування та утвердження високого рівня української національної та громадянської ідентичності у громадян України та закордонних українців, шляхом національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання, громадянської освіти на основі національних та політичних цінностей України (*Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року, 2023*).

У Стратегії були виділені три ключові напрями: 1) утвердження української національної та громадянської ідентичності органами державної влади різних рівнів, місцевого самоврядування та недержавних інститутів; 2) забезпечення формування ефективної кадрової політики, що сприятиме утвердженню української національної та громадянської ідентичності; 3) розвиток відповідної інфраструктури та логістики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності.

Висновки. Відтак підсумовуючи, слід зазначити що українська держава має достатньо ефективне законодавство в сфері забезпечення належного рівня забезпечення національно-патріотичного виховання громадян України, що дуже важливо для зміцнення її обороноздатності. Формування та закріплення в суспільстві патріотичної свідомості, поваги до державних символів та національних цінностей України є однією з ключових завдань законодавства в цій галузі. Важливо розуміти значення цих аспектів для становлення держави, а також для збереження національної та громадянської ідентичності. Однією з головних цілей є формування оборонної свідомості та громадянської стійкості серед населення. Розглядаючи можливі перспективи подальших досліджень, слід зазначити, що хоча чинне законодавство загалом й забезпечує належні умови для формування національно-патріотичного виховання громадян України, проте варто було б проаналізувати можливості вдосконалення нормативно-правового забезпечення, зокрема й діючого Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». Бажано було б також ґрунтовніше проаналізувати підзаконні акти в сфері національно-патріотичного виховання та формування громадянської ідентичності.

Використані джерела:

1. Гай-Нижник П.П., Чупрій Л.В. (2014). Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки. *Гілея: науковий вісник*. 84(5). С.465-471.
2. Громадська думка в Україні після 10 місяців війни. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1175&page=1>
3. Закон України «Про національну безпеку України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
4. Закон України «Про освіту». URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/>
5. Закон України «Про оборону України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

6. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#n11>
9. Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023—2025 роках. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-strategii-utverdzhennia-ukrainskoi-na-a1322>
10. Сидоренко Л. (2023). Пропагування героїзму та мужності в роботі клубу військової частини як складник національно-патріотичного виховання в Збройних силах України. URL: https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/02.03.2023/pdf/37-47.pdf
11. Указ Президента України №121/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>

References:

1. Hai-Nyzhnyk P.P., Chuprii L.V. (2014). Natsionalni interecy, natsionalni tsinnosti ta natsionalni tsili yak cstrukuroformuiuchi chynnyky polityky natsionalnoi bezpeky. Hileia: naukovyi visnyk. 84(5). S.465-471.
2. Hromadska dumka v Ukraini pislia 10 misiatsiv viyny. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1175&page=1>
3. Zakon Ukrainy "Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
4. Zakon Ukrainy "Pro osvitu". URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/>
5. Zakon Ukrainy «Pro oboronu Ukrainy». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>
6. Zakon Ukrainy "Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
7. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku "Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
8. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 20 serpnia 2021 roku "Pro zaprovadzhennia natsionalnoi systemy stiikosti". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#n11>
9. Pro skhvalennia Stratehii utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti na period do 2030 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii u 2023—2025 rokakh. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-strategii-utverdzhennia-ukrainskoi-na-a1322>
10. Sydorenko L. (2023). Propahuvannia heroizmu ta muzhnosti v roboti klubu viiskovoi chastyny yak skladnyk natsionalno-patriotichnoho vykhovannia v Zbroinykh sylakh Ukrainy. URL: https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/02.03.2023/pdf/37-47.pdf
11. Ukaz Prezydenta Ukrainy №121/2021 «Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 25 bereznia 2021 roku «Pro Stratehiiu voiennoi bezpeky Ukrainy»». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>

Leonid Chupriy,

*doctor of political sciences, professor,
senior researcher of the NDC*

Institute of Social, Legal and Political Studies named after O. Yaremenko

Professor of the Department of Psychology, Pedagogy and Social Disciplines of the State Tax University

Regulatory and Legal Provision of National Patriotic Education of the Population of Ukraine as a Factor of National Security

The article analyzes the key legal acts aimed at ensuring the national and patriotic education of the population of Ukraine. It is noted that the basis of national-patriotic education is the idea of strengthening Ukrainian statehood as a consolidating factor in the development of society, simultaneously with ensuring the formation of patriotism and the affirmation of national values. Emphasis is placed on the fact that the main conditions for victory over a militarily stronger imperialist enemy are the permanent awareness of the citizens of Ukraine of their belonging to the Ukrainian nation, the presence of a stable Ukrainian-centric worldview and a high level of patriotism. Therefore, patriotism is today one of the main factors of ensuring national security, leaving Ukrainian patriots to defend the sovereignty and territorial integrity of our country with dignity, expelling the Russian aggressor from the temporarily occupied territories. It is indicated that one of the key normative legal acts in this field is the Law of Ukraine "On the main measures of state policy in the field of confirmation of Ukrainian national and civil identity", which contributes to the formation of national and civil identity by citizens of the country, which is an important prerequisite for the establishment and prosperity of the Ukrainian state. The Law defined key institutions, standards, goals, tasks, priorities and state policy aimed at the formation of Ukrainian national and civic identity. The following components of state policy in the sphere of the establishment of Ukrainian national and civic identity as national-patriotic education, military-patriotic education and civic education were also highlighted. It was also emphasized that the formation and

consolidation of patriotic consciousness in society, related to the state symbols and national values of Ukraine, is one of the key tasks of legislation in this field.

Keywords: *regulatory and legal support, national-patriotic education, identity, defense capability, national security.*

<https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series22.2024.35.07>

УДК 37.014.5:378.4+316.6+32+321.7

Ольга Волянчук,

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри політичних наук, старший науковий співробітник НДЦ

«Інститут соціально-правових та політичних досліджень імені Олександра Яременка»,

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ORCID: 0000-0002-1606-7416; email: volyanyuk@ukr.net

Христина Притула,

студентка спеціальності «Політологія»,

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ORCID: 0009-0008-0597-3422; email: kris.pritula05@gmail.com

ГРОМАДЯНСЬКА СВІДОМІСТЬ І ПАТРІОТИЗМ МОЛОДІ У КОНТЕКСТІ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

Стаття аналізує окремі виклики, які постають перед сучасною політикою у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності в умовах війни. У центрі уваги студентська академічна мобільність, яка досі неоднозначно оцінюється в експертному середовищі, особливо в контексті патріотичного виховання. Виїзд за кордон мільйонів громадян України, в тому числі й молоді, посилює деякі упередження щодо актуальних завдань міжнародних програм обмінів студентів, наукових стажувань, навчальних практик тощо. Однак, поряд із іншими викликами і парадоксами демократії, це дуже конкретне право людини вільно здобувати знання й компетентності у відкритому світі цілком може сприяти зміцненню національної стійкості та громадянської культури.

Мета статті вбачається у необхідності окреслити: вплив академічної мобільності на громадянську свідомість і патріотизм; нормативне розуміння такої мобільності та політики громадянської ідентичності у чинному законодавстві України; тематичні аспекти міжнародних освітніх програм для молоді; рекомендації з подальшого посилення взаємозв'язку між потребами національної стійкості та сучасними запитами молодих людей на мобільність. У процесі написання статті використовувалися методи аналізу офіційних документів, порівняння даних соціологічних опитувань, системний і структурний підходи у вивченні різних програмних можливостей, які пропонуються сучасним студентам, а також їх співставлення з актуальними завданнями політики зміцнення національної стійкості та розвитку патріотизму в умовах війни.

Стратегічний і відповідальний підхід до розвитку громадянської свідомості та патріотичного виховання потребує сприятливої нормативно-правової бази та досвіду її ефективної імплементації. Підтримка молоді в паралельних умовах війни та подальшої глобалізації освітнього простору потребує об'єднання зусиль фахівців різних галузей політики: освітньої, культурної, інформаційної, безпекової, соціальної та інших.

Ключові слова: *громадянська свідомість, патріотичне виховання, академічна мобільність, «м'яка» сила політики, парадокси демократії, політика ідентичності, студентська молодь, глобалізація освітнього простору.*

Вступ. У сучасному світі розвиток громадянської свідомості та патріотизму, зокрема серед молоді стає ключовим аспектом забезпечення розвитку держави, суспільства, а в умовах війни такий напрям роботи є важливим у перспективі відбудови та відновлення національної економіки. Одним із важливих інструментів формування ціннісних основ сучасної демократичної політичної культури є мобільність людини, відкриті можливості подорожувати, вивчати світ, знайомитися з різними моделями державного устрою, політичними системами та ідеологіями. Зокрема програми студентської академічної